

MEVLANA'NIN, MÜ'MİNLERİN KARDEŞ OLDUĞUNA DAİR AYETE YORUMU

Doç. Dr. Nurettin TURGAY*

Özet

Mevlana (ö. 672/1273), Mesnevî'nin çeşitli yerlerinde, önce bir ayete yer vermekte ve ondan sonra o ayetin konusu hakkındaki görüşlerini şiir halinde sıralamaktadır.

Mevlana'nın yer verdiği bu ayetlerden birinin meâlî şöyledir: “*Mubakkak ki müminler kardeştir.*” (el-Hucurât 49/10). Bu ayette, mü'minlerin kardeş olduklarına ve birbirlerine kardeşçe davranmalarının gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Mevlana, bu ayetin anlamını Mesnevî'de altmışın üzerindeki mısra ile açıklamakta ve bu açıklamalarında çeşitli hususların üzerinde durmaktadır. Mevlana, bu konudaki açıklamalarına başlarken, mü'minlerin ezeli bir birliklerinin olduğunu, inanan insanların bu birliği sağlamak için çalışmalarının gerektiğini anlatmakta, sonuçta da, inanan insanların bu konuyu önemsemelerinin gerektiğini belirtmekte ve bu yolun meşakkatli olduğunu, dolayısıyla sabır istediğini vurgulamaktadır.

Bu bildirimizde, Mevlana'nın bu ayet hakkındaki görüşlerini açıklamaya çalışacağız.

Giriş

Kanaatimize göre, günümüzde çeşitli problemleri yaşayan Müslüman'ların, içinde buldukları buhran ve bunalımlardan kurtulabilmeleri için, Kur'an kültürünü çok yönlü öğrenerek samimi bir şekilde yaşamaları gerekmektedir.

Kur'an, müminlerin kardeş olduklarını, sosyal hayatta mutlu ve huzurlu bir hayat sürdürebilmeleri için, birbirlerine karşı kardeşlik duygularıyla hareket etmelerinin gerektiğine işarette bulunmaktadır.

Mevlana, müminlerin kardeş olduklarına dair ayeti ele almakta ve şiir halinde açıklayıp temsillerle izah etmeye çalışmaktadır. Biz de, günümüz insanların ihtiyaç duyduğu bu ayet ve Mevlana'nın onunla ilgili yaptığı açıklamaları üzerinde durmanın yararlı olacağı düşüncesiyle, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin düzenlediği Mevlana Sempozyumuna, bu çalışma ile katılmayı düşündük. Bu çalışmamızın kendi şahsımıza ve mümin kardeşlerimize yararlı olmasını, Yüce Allah'tan niyaz ederiz.

Bu çalışmamızda, kısaca Mevlana'yı tanıttıktan sonra, onun, şiirlerinde yorumladığı ayetlerden bazı örnekler vereceğiz ve ardından, esas konumuz olan “müminlerin kardeş olduğuna dair ayeti yorumu” üzerinde duracağız.

A – MEVLANA

Konumuzu izah etmeye başlamadan önce, Mevlana hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz. Mevlânâ Muhammed, 30 Eylül 1207 (6 Rebiulevvel 604)'te Belh'te doğdu. ¹ Aslında onun adı, Muhammed ve lakabı ise, Celâleddindir.

Mevlana'nın babası, Sultânü'l-Ulemâ lakabına sahip olan Bahaeddin Veled b. Hüseyin b. Hatibi'dir ve kendi nakline göre şeceresi, Hz. Ebû Bekr es-Sıddık'a dayanır. ²

* Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Bediuzzaman Fîrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, trc. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul 1990, s.4.

² Sultan Veled, *İbtidâname*, s. 187; Fîrûzanfer, *Mevlana Celâleddin*, s. 7.

Mevlana, Halep ve Şam gibi ilim merkezlerinde çeşitli ilim adamlarından dersler aldı ve kendisinden önce yaşamış olan Kindî (ö. 260/870), Farabî (ö. 339/950), İbn Sina (ö. 428/1036), Gazalî (ö. 505/1111), Fahrüddin er-Râzî (ö. 604/1209) ve benzeri ilim adamlarının eserlerinden yararlandı. ¹ Ayrıca Mevlana, pek çok tasavvuf ehlinin tasavvuf derslerini aldı ve onlardan engin bir tasavvuf kültürünü elde etti. ²

Mevlana, 17 Aralık 1273 (5 Cemaziyelahir 672)'de Konya'da vefat ettir. ³

B – MEVLANA'NIN, ŞİİRLERİNDE AYETLERE YER VERMESİ

Mevlana, Mesnevî'sine başlarken girişte söze Allah'ın adı ile başlamakta ve pek çok ayete yer vermektedir. ⁴ O, zaman zaman ayeti yazdıktan sonra, şiir ile onu açıklamaktadır. Örneğin Mevlana, "Nerede olursanız, O sizinledir" ⁵ ayetine yer verdikten sonra, bu ayeti şöyle tefsir etmeye devam etmektedir:

Tekrar hikâyeye geldik. Biz o hikâyeden zaten ne zaman çıktık?

Bilgisizliğe gelirsek, onun zindanıdır o. İlme gelirsek, onun sarayıdır o.

Uykuya gelirsek, onun sarhoşlarıyız. Uyanıklığa gelirsek, onun ellerindeyiz. ⁶

Bu ifâdelerle Allah'ın daima insanlarla beraber olduğunu açıklayan Mevlânâ, aynı tarzda açıklamalarına devam etmektedir. Mevlana, başka bir yerde, "İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'a kenardan kıyından kulluk eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur. Şayet başına bir kötülük gelirse, gerisin geri (küfre) dönüverir. O, dünyayı da kaybetmiştir ahireti de. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir." ⁷ mealindeki ayeti, dikkat çekici benzetmelerle açıklamaktadır. ⁸ Mevlana, aşağıda üzerinde duracağımız, müminlerin kardeş olduğuna dair ayeti de, aynı tarzda tefsir edip açıklamaktadır. Bir de o, zaman zaman şiir mısralarının içerisinde ayetlere yer vermektedir. Örneğin o, "Dünyada acı deniz ve tatlı deniz vardır; aralarında da "bir engel vardır, birbirlerine kaşmazlar." ⁹ " mısrasında, ayete yer vermektedir. ¹⁰ Bazen de o, mısralarında ayetlere işâret eden ifâdeler kullanmaktadır: "Ağzlarını kapa da küpten doldur onu. (Allah): "Gözlerinizi arzuların yanı sıra yumun" buyurdu" mısrasında, "*Müminlere, gözlerini (harama) dikmemelerini, uzlanın da korumalarını söyle*" ¹¹ ayetine işâret edilmektedir. ¹²

C – MÜ'MİNLERİN KARDEŞ OLDUĞUNA DAİR AYETİ YORUMU

Büyük bir şair ve mütefekkir olan Mevlana, Mesnevî'sinde, önce herhangi bir konuda bir ayete yer vermekte ve ondan sonra o ayetin konusu hakkındaki görüşlerini şiir halinde sıralamaktadır. Mevlana'nın yer verdiği bu ayetlerden biri, mü'minlerin kardeş olduğunu haber vermektedir. Bu ayetin meali şöyledir: "*Muhakkak ki müminler kardeştir.*" ¹³

Mevlana bu ayeti, kısaca izah edip başka bir ayetle açıkladıktan sonra, konuyu 60 civarındaki mısra ile yorumlamaya çalışmaktadır. O, alimlerin bir tek kişi gibi olduğunu ve özellikle Allah'ın elçileri olan Davud (a.s.), Süleyman (a.s.) ve diğer peygamberlerin hepsinin aynı davayı savunduklarını, aynı ruhu

¹ Nihat Keklik, *Felsefe Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar*, İstanbul 1978, s. 296 vd.

² Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984, s. 14 vd.; Keklik, *Felsefe Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar*, s. 293 vd.; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1985, s. 28 vd.

³ Sultan Veled, *İbtidâname*, s. 121; Mustafa Usta, *Divân-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 15.

⁴ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, yayına hazırlayan: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınevi, Ankara 2005, I, 36.

⁵ el-Hadid 57/4.

⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 85.

⁷ el-Hacc, 22/11.

⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 117.

⁹ er-Rahmân 55/20.

¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 45.

¹¹ en-Nûr 24/30.

¹² Mevlana Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, trc. Derya Örs ve Hicabi Kırılangoç, Ekim Yayınları, İstanbul 2007, I, 257.

¹³ el-Hücürât 49/10.

taşıdıklarını ve bunlardan birini inkar etmenin, diğerlerini de inkar etmek olduğunu anlatmaktadır. Ona göre tüm peygamberlerin ortak mücadeleleri, insanlar arasında tevhit inancını sağlamaya çalışmaktır. Mevlana bu kısa açıklamadan sonra, “Allah’ın peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz.”¹ mealindeki ayete ve ardından da şiirlerine yer vermektedir.

Mevlana, “Senin çalışman ve gücünle ortaya çıkmasa da, camii senin oğlun yapacak.” Mısrası ile mümini, bu konudaki görevini yerine getirmesi hususunda uyarmakta ve ona, “Sen, bu konuda kendine düşen görevini yerine getirirsen, senden sonraki nesiller bu görevi yerine getireceklerdir!..” demektedir. Burada caminin, müminlerin birliğinin sembolü olarak kullanıldığı kanaatindeyiz. Çünkü ardından gelen mısradaki, bu konuya biraz daha açıklık getirilmektedir: “Ey hikmet sahibi! Onun yapması senin yapmandır. Bil ki müminlerin ezeli bir birliği vardır.”²

Mevlana’nın burada işarette bulunduğu gibi, zaman zaman mümin ve Müslüman geçinenler, bu konuda kendilerine düşen görevi yerine getirmeyecekler, bir müminden beklenenleri yapmayacaklar. Ancak bu gibi durumlarda, Allah’tan ümidi kesmemek gerekir. Çünkü, daha sonra gelecek nesillerin, müminliği hakkıyla yaşamaları umulabilir.

Ondan sonra gelen mısradaki Mevlana, müminlerin sayısı çok olsa da, imanlarının bir olduğunu, vücutları, gözleri yani fiziki yapıları farklı olmasının yanında, canlarının yani kardeşlik ruhlarının bir olduğunu anlatmaktadır. O, bunu anlatırken, insanı hayvanla mukayese etmekte ve insan anlayışının hayvan anlayışından farklı ve üstün olduğunu, insandaki bu inanç ve ruh birliğinin hayvanlarda bulunmadığını, insanın, bu özelliği ile değer kazandığını vurgulamaktadır. Mevlana, insanı, bütün hayvanları bir tarafa bırakarak aslana benzetmekte ve onu, Allah’ın aslanı olarak tanımlamaktadır.³

Mevlana, müminlerin kardeşliğini çeşitli temsillerle izah ederken, güneşin ışığını da bir örnek olarak anlatmaktadır:

Gökteki güneşin bir ışığı gibidir, evlerin alanına göre yüzdür.

Ancak sen duvarı aradan kaldırsan, bütün ışıkları bir olur.

Evlerin temelini yıkılması gibi, müminler bir kişi kalırlar.

Bu sözden farklar ve güçlükler doğar; çünkü benzer değildir, örnektir bu.”⁴

Mevlana, burada bunu bir örnek olarak verdiğini ve bunu gerçekleştirmek için aslan yürekli olmanın gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle olmalı ki o, insanı sık sık aslana benzetmektedir.⁵ Gerçekten de müminlerin bu hakikatleri anlatıp ortaya koymaları ve bunun için gerekli olan adalet ilkelerini uygulamaya bilmeleri için, aslan yürekli olmaları gerekmektedir. Bu yüce ve kutsal görev, korkak ve bencil çakalların değil, ancak yiğit aslanların yerine getirebileceği bir görevdir.

Mevlana, “Yine de eksik bir örnek vereyim, aklını şaşkınlıktan kurtarayım” der ve insanı başka benzetme örnekleriyle tanıtmaya ve aynı zamanda aydınlatmaya çalışmaktadır. O, burada insanı bir kandile benzetmektedir. Ona göre kandilin ışığı, insanın manevi yönünü, fitil ile yağı ise, insanın yemek ve uyku gibi ihtiyaçlarını temsil etmektedir. Kandil, fitil ve yağ olmadan ışık vermediği gibi, insan da maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermeden, manevi cephesini sürdürememektedir. İnsanın maddi yönü temizleyici olan su ile arınıp bazı haşerelerden korunduğu gibi, manevi yönü de temiz inanç ve ibâdetle temizlenmektedir. İnsanın, su gibi temiz tabiatlı olması gerekir. Onun maddi yönü olan bedeni ölümle yok olup gider. Ancak onun manevi cephesi olan canı yani ruhu ise ölmemekte, dünya değiştirmektedir. Mevlana, bu açıklamalardan sonra sözü şöyle devam ettirmekte ve delil isteyenlere, Kur’ân’dan bir ayetle delil getirmektedir:

Dünyadan geçmiş nice kişiler yok olmamıştır, sıfatlara karışmıştır.

Onların sıfatları, Hakk’ın sıfatlarında tıpkı o izsiz güneşin önündeki yıldız gibidir.

¹ el-Bakara 2/285.

² Mevlânâ, *Mesnevî*, II, 31.

³ Mevlana, *Mesnevî*, II, 31.

⁴ Mevlana, *Mesnevî*, II, 31.

⁵ Bkz. Mevlana, *Mesnevî*, II, 31.

Ey inatçı! Kur'ân'dan delil istersen, "Onların hepsi huzurumuza getirilmiştir" i ¹ oku.

Getirilmişler, yok olmaz; ruhların kalıcı olduğunu tam bilmek için iyice bak.

Ebedilikten habersiz ruh, çokça azaptadır; kavuşan ruh, baki oluştta engelsizdir. ²

Mevlana, burada şiirinde Kur'ân ayetine yer vermekte ve ayeti, şiir içine yerleştirmektedir.

Mevlana, bu açıklamalardan sonra insanı uyarmakta ve onu ışığının mum, peygamberlerin ışığının ise güneş gibi olduğunu, mumların farklı olduklarını ve her birinin bir süre sonra söndüğünü, güneşin ise bir olup sönmediğini açıklamaktadır. "Ufukta parılayan güneş buldukça ışığı her evde konuktur. Yine can güneşi sönünce bütün evlerin ışığı yok olur" diyen Mevlana, peygamberlerin anlatmaya çalıştıkları mümin olma kardeşliğinin ışığının genişliğini ve sürekliliğini anlatmak istemektedir. ³ Bu kardeşlik bilinci var oldukça, müminler arasındaki güven ve manevi bağlar devam eder ve bu duygu yok olunca da, her türlü güven ve manevi bağlar, yok olup gider.

Hz. Muhammed (s.a.v.) de, "Mümin, mümin için bir binanın parçaları gibi birbirini tamamlar" demiş ve iki elinin parmaklarını birbirine kitleyerek hazır olanlara işin önemini daha iyi anlatmaya çalışmıştır. ⁴ Başka bir hadiste de, "Müminleri, birbirlerine karşı merhamet, sevgi ve bağlılıkta, bir vücut gibi görürsünüz. Bu vücudun bir azası rahatsız olunca, vücudun diğer azaları da onun acısına ateşli bir rahatsızlık ve uykusuzlukla iştirak eder" ⁵ demiştir. Bu hadislerin ikisinde de, müminlerle ilgili benzetmeler vardır. Mevlana da burada, bu tür benzetmelerde bulunmaktadır. Ancak bu hadislerdeki benzetmeler, insanın sosyal hayatına yöneliktir.

Mevlana, burada bütün peygamberlerin ışığının bir olduğuna işaret etmektedir. Zaten bütün peygamberlerin ve bütün mukaddes kitapların ortak dava, hedef ve gayeleri, bütün insanların malını, canını, neslini (namusunu), aklını ve dinini korumaktır. ⁶ Buna göre bütün peygamberlerin gönderiliş gayeleri, tüm insanları aydınlatmak, onların maddi ve manevi tüm değerlerini koruyup güvencelerini sağlamaktır.

Benzetmelerle çeşitli açıklamalarda bulunan ve insanı konu hakkında aydınlatmaya çalışan Mevlana, sonunda ise şu ifâdelere yer vermektedir:

Asi ata dizginsiz binme; aklını ve dinini kılavuz yap, vesselâm.

Bu yönelişe gevşek ve basit bakma; zira bu yolda sabır ve nefse eziyet vardır. ⁷

Mevlana'nın burada anlattığı sabır ve sabır yolunda eziyetin olması anlamındaki ifâdeleri, kur'ân'dan alıntıdır. ⁸ Yukarıda da belirttiğimiz gibi o, bazen ayetleri alıp açıklamakta, bazen şiir içerisinde ayetlere yer vermekte ve bazen de burada olduğu gibi şiirlerinde ayetlerden alıntı yapmaktadır.

Mevlana burada, insanın nefis duygularını asi bir ata benzetmekte, nefsanî duygularla değil, din ile aklı birleştirerek ona göre hareket etmeyi tavsiye etmektedir. Ardından da bu işin kolay bir şey olmadığını, sabır ve sebat gerektirdiğini vurgulamaktadır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), "Sizden biri, kendi şahsı için istediğini kardeşi için istemedikçe, iman etmiş olamaz,"⁹ anlamındaki hadiste, mümin kelimesini farklı bir açıdan tanımlamakta ve bu kavramın, insan

¹ Yâsin 36/53.

² Mevlana, *Mesnevi*, II, 32.

³ Mevlana, *Mesnevi*, II, 32.

⁴ Buhârî, Zebâih, 10; Cihâd, 88; Müslim, Hac, 57; Ebû Dâvûd, Menâsik, 40; Nesâi, Menâsik, 78; Muvatta, Hac, 76; İbn Hanbel, V, 301.

⁵ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66; İbn Hanbel, IV, 268, 270.

⁶ Bkz. Muhammed b. Muhammed el-Gazali, el-Mustasfa, Mısır 1937, I, 288; Ebu İshak İbrahim b. Nusa eş-Şatbi, el-Muvafekat fi Usulî'ş-Şeria, Mısır 1975, II,8 vd.; Seyfuddin el-Amidi, el-İhkâm fi Usulî'l-Ahkâm, Mısır 1967, III, 252; Muhammed Ebu Zehra, Kur'ân Nizâmı, trc. Ali Arslan, Ankara 1969, s.61; Mustafa Bakır, İslam Hukukunda Zaruret Hâli, Ankara 1981, s.177 vd.; Osman Eskicioğlu, İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları, İzmir 1996, s.280 vd.

⁷ Mevlana, *Mesnevi*, II, 33.

⁸ Bkz. En-Nahl 16/7. (Mevlana, *Mesnevi*, trc. Hicabi Kırılanc, IV, 57.)

⁹ Müslim, İman, 71,72; Buhârî, İman, 7; Tirmizî, Kıyame, 59; Nesâi, İman, 19,33; İbn Mace, Mukaddime, 9; Danmi, Rikak, 29; İbn Hanbel, III, 176, 177.

hakları alanındaki önemine vurgu yapmaktadır. Bu hadiste söz konusu olan “ıman” kavramı, “emn”, “eman”, “emniyet” ve “emanet” gibi kavramlarla aynı kökten gelmektedir ve bu kavramlar, birbirine yakın manaları ifâde etmektedirler. ¹ Ayrıca bu fiil, hem güvenmek ve hem de güven vermek anlamını taşımaktadır ² ve her türlü kokunun zıttıdır. ³ Bu kavramların, genel olarak ifade ettiği emniyet ve güvenin insanlar arasında meydana gelebilmesi, bu hadiste ifade edildiği gibi, her insanın, kendine arzu ettiği şeyleri diğer insanlar için istemesi ve kendisi için istemediği şeyleri de, başkaları için istememesi ile gerçekleşebilir. Arzu edilen bu güvenin, insanlar arasında meydana gelmesinin daha güzel, açık ve net bir yolu yoktur. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu hadiste, insanda kamil bir imanın meydana gelmesini, bu şekilde insan haklarına riayet etmeye bağladığı gibi, İslam’ı da buna bağlamıştır: “Kendi nefsin için arzu ettiğin şeyleri, insanlar için istemedikçe, Müslüman olamazsın!..”⁴ Bu hadiste bildirildiğine göre, herhangi bir kişinin Müslüman olması, o kişinin kendi şahsı için arzu ettiği her türlü insan haklarını, diğer bütün insanlar için de arzu etmesiyle mümkün olabilir. Görüldüğü gibi bu hadiste, bütün insanların hakkı gündeme getirilmiştir.

Bu iki hadisin manası istikametinde, bu konuda şöyle bir kanaati belirtmemiz mümkündür: Bir kişi, kendi dini inancına, genel olarak fikir ve düşüncesine, diline, kültürüne, malına, canına, namusuna, kısacası her türlü maddi ve manevi değerlerine tanıdığı hak, hukuk ve hürriyeti, eşit ölçüde bütün insanlara tanımadıkça, ne imanı olur nede İslam’ı olur!... İman ve İslam, kendimiz için arzu ettiğimiz her türlü hak hukuk ve güzellikleri, diğer insanlar için arzu etmemizle meydana gelebilir. Bu hadislerden anlaşıldığı kadarıyla, imanın da İslam’ın da ilk şartı, bu şekilde insan haklarına riayet etme şeklinde yorumlanabilir. Zaten iman ile İslam’ın kelime olarak ifade ettiği emniyet, banş ve güven de, ancak bu şekilde insanlar arasında meydana gelebilir. Nitekim İncil’de de, bu anlamı ifade eden cümleler vardır: “Sana yapılmasını istemediğin şeyi, sen de başkalarına yapma.”⁵ Yine İncil’deki, “Nas’ın size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara karşı öyle davranın! İşte budur şeriatın ve nebilerin tebliğinin özü!”⁶ ifadesi, aynı manayı ortaya koymaktadır.

Yunus Emre de, yukarıda manaları üzerinde durduğumuz hadislerin ışığında insan haklarını şiir halinde şöyle dile getirmiştir:

Kendine ne sanırsan,
Ayrığa da onu san!
Dört Kitabın manası,
Budur eğer var ise!⁷

Kur’ân’da Allah’ın, bu şekilde inanan ve inançlarının gerektirdiği gibi dürüst davrananları yeryüzüne egemen kılacağını vadettiği haber verilmektedir:

“Allah, *ininizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kaldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaatte bulunmuştur.*”⁸

Allah’ın bu ayette haber verdiği vadı, haktır. Bu günkü Müslümanların, kendi inanç ve davranışlarını sorgulamaları ve ona göre kendilerine çeki düzen vermeleri gerekmektedir.

Mevlana’nın çok yönlü bilgi ve yorumlarına hayran olan ve bu nedenle kendisi hakkında çeşitli yazılar yazan nice insanlar gelip geçmiştir. Bunlardan biri de, onun hakkında aşağıdaki şiiri yazan Halide Nusret Zorlutuna’dır:

¹ İbn Manzur, Lisânü’l-Arap, XIII, 21.

² İbrahim Mustafa ve diğerleri, *el-Mu’emü’l-Vesîl*, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Tahran tsz., “emine”, I, 27.

³ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut tsz., “emine”, s. 40.

⁴ Tirmizi, Zühed, 2; İbn Mace, Zühed, 24; İbn Hanbel, II,310; III, 473; IV, 70,77.

⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, trc. Semih Lim, İstanbul 2001, s.97.

⁶ Matthaus İncili, VII,12; Hüseyin Hatemi, İslam’da İnsan Hakkı ve Adalet Kavramı, Doğu ve Batı’da İnsan Hakları, Ankara 1996, s.8.

⁷ Hatemi, İnsan Hakları, s.6.

⁸ en-Nûr 24/55.

Mevlâna'nın Yollarında

Yine yola düşmek gerek
 Hasretin yaman efendim
 Köz oldu sinede yürek
 Ah duman, duman efendim!

Şüpheler bağrında yara
 Ellerim boş, yüzüm kara...
 Çağır beni ışıklara
 Mevlana... Aman, efendim!

Şaşırılmışken sağı solu
 Buldum sana giden yolu
 Artık hep seninle dolu
 Zaman ve mekan, efendim.

Her yaprakta gül nefesi,
 Rüzgârlarında ney sesi
 Bu yer âşıklar kâbesi
 Aşkına vatan, efendim:

Dalında bülbül olayım,
 Yanıp yanıp kül olayım,
 Bahçende dal olayım
 Gönlüme sultan efendim.

Derdime derman efendim,
 Gönlüme sultan efendim.
 Sana feda can, efendim
 Mevlâna.. Aman efendim! ¹

Sonuç

İslâm aleminde, insanlığa hizmet eden ve geride çeşitli eserler bırakan nice alimler gelip geçmiştir. Bir mütefekkir olan Mevlana da, bu büyük şahsiyetlerden biridir.

Mevlana, Mesnevi'sinde çeşitli konulara değindiği gibi, müminlerin kardeş olduğu ayetin üzerinde de durmakta ve o günün Müslümanlarının bu kardeşliğe çok ihtiyaç hissettiklerini dile getirmektedir. Nitekim bu günün Müslümanları da, aynı ihtiyacı hissetmekte ve bu kardeşliği yaşamamanın sonucu olan pek çok acı ve sıkıntıları hep beraber yaşamaktadırlar. Ancak Mevlana, ümitsizliğe düşmemekte gelecekte birilerinin bu kardeşliği tesis edeceklerinin umudunu dile getirmektedir. Biz de, aynı umudu taşıyarak bu istikamette dilek ve temennilerde bulunmaktayız.

¹ Derleyen: Hekimoğlu İsmail ve Ali Erkan Kavaklı, *Sevdâk Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2002, I, 112.

Kur'ân ve sünnette dile getirilen ve Mevlana'nın da şiirlerle açıkladığı bu kardeşliğin Müslümanlar arasında meydana gelmesi için, mümin olduklarını söyleyen kişilerin, Kur'ân'ın ruhuna muhalif olan her türlü duygu ve düşüncelerden arınarak, müminliğin özelliklerini yine Kur'ân ve sünnette haber getirildiği gibi samimi duygularla yerine getirmeleri gerekmektedir. Mümin olmak, laf ile değil, mümin olmanın gereklerini yerine getirmekle mümkün olabilmektedir.